

Justitiedepartementet
103 33 Stockholm

Till: ju.remissvar@regeringskansliet.se

Kopia till: ju.l3@regeringskansliet.se

Dnr Ju2021/03517

**Yttrande över promemorian *Upphovsrätten på den digitala inre marknaden*,
Ds 2021:30**

Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien har enligt sina senast den 27 juni 2019 av regeringen fastställda stadgar till uppgift att bl.a. främja forskning och annan verksamhet inom humanistiska, religionsvetenskapliga, rättsvetenskapliga och samhällsvetenskapliga discipliner samt kulturminnesvård, att utge vetenskapliga publikationer och att i frågor som hör till dess vetenskapsområden avge utlåtanden när regeringen eller offentlig myndighet inbjuder till detta eller akademiens intressen så erfordrar.

Akademien får härmed anföra följande angående departementspromemorian *Upphovsrätten på den digitala inre marknaden* (Ds 2021:30, Justitiedepartementet).

Sammanfattning

Akademien gör bedömningen att lagförslagen i promemorian ger uttryck åt *en acceptabel balans* i fråga om de konfliktsituationer som berör vetenskaplig publicering och kulturarvsinstitutioner. Akademien finner det värdefullt att förslagen i de festa fall öppnar en möjlighet till konfliktlösning genom användning av avtalslicenser.

I fråga om den föreslagna lagstiftningens *avvägning av de legitima intressen som står mot varandra i den nya digitala miljön*, erinrar Akademien om att förslagen framför allt gällande bestämmelser rörande delning av innehåll via onlinetjänster (kap 6b 52 i–52 u §§) varit föremål för en omfattande, intensiv och ofta starkt kritisk diskussion och att denna kritiska diskussion fortsatt efter EU-direktivets antagande 2019.

Akademien vill även understryka behovet av en *redaktionell översyn* för att författningstexterna ej ska riskera att bli alltför *komplicerade och svåröverskådliga*, detta genom en tydligare disposition, ett klart sammanförande av sakligt näraliggande ämnen och problem samt en ordning som innebär att nödvändiga definitioner presenteras i början av de textpartier till vilka de hänför sig.

Akademiens synpunkter

I promemorian övervägs och föreslås författningsändringar i svensk rätt syftande till att genomföra Europaparlamentets och Europeiska Unionens Råds direktiv (EU) 2019/790 av den 17 april 2019 om upphovsrätt och närstående rättigheter på den digitala inre marknaden och om ändring av direktiven 96/9/EG och 2001/29/EG. I promemorian föreslås vissa ändringar i lagen (1960:729) om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk och två andra sakligt näraliggande författningar (lag 2016:977 och 2017:322).

De föreslagna ändringarna innebär vissa inskränkningar i upphovsrätten i syfte att möjliggöra text- och datautvinning, underlätta undervisning och möjliggöra bevarande av kulturinstitutioners samlingar. Det föreslås vidare ett undantag från fotografers rätt till sina fotografier; syftet är här att underlätta spridningen av bildkonstverk som inte längre är föremål för upphovsrättsligt skydd. I promemorian föreslås införandet av en s.k. avtalslicens som avses underlätta för kulturinstitutioner att digitalisera och tillgängliggöra verk som finns i deras samlingar men som inte finns i handeln. För organisationer som ingår avtal med avtalslicensverkan föreslås införandet av viss informationsplikt. En ny s.k. närstående rättighet (*droit voisin*) föreslås tillkomma utgivare av presspublikationer; denna rättighet föreslås gälla endast på internet och endast i förhållande till sådant nyttjande som utföres av leverantörer av informationssamhällets tjänster. Det föreslås vidare att stora leverantörer av s.k. onlinetjänster för delning av innehåll skall bära ett upphovsrättsligt ansvar för det innehåll som deras användare laddar upp på tjänsten. Detta ansvar föreslås kunna undvikas genom på visst sätt utformade avtal, och ansvaret skall inte kunna leda till att användarnas lagliga nyttjande av materialet förhindras. – Nya regler föreslås stärka upphovsmäns, utövande konstnärers och fotografers ställning som avtalslutande parter och att säkra deras rätt till skälig ersättning; avtalad ersättning föreslås kunna höjas i vissa situationer. De berörda kategorierna föreslås tillförsäkras viss rätt till information.

Det föreslås i promemorian att de där angivna lagändringarna skall träda i kraft den 1 juli 2022.

Akademien noterar inledningsvis att det är första gången som den europeiska och svenska lagstiftaren föreslår lagändringar som innebär *inskränkningar* i upphovsrätten och de s.k. angränsande rättigheterna. Hittills har den internationella och svenska utvecklingen inneburit att dessa rättigheter kontinuerligt *utvidgats* eller *förstärkts*. Så skedde ännu när EU för tjugo år sedan genom det mycket omfattande och detaljrika direktiv 2001/29/EG (det så kallade Infosoc-direktivet, som handlar om harmonisering av vissa aspekter av upphovsrätt och angränsande rättigheter i informationssamhället) införde en rad nya bestämmelser på immaterialrättsområdet och därmed sammanhängande rättsområden. Att de nu framlagda förslagen går i motsatt riktning är en följd av den digitala utvecklingen. Denna har skapat nya former för nyttjande av immaterialrättsligt skyddade verk och prestationer mot vilka de traditionella ensamrätterna i sin nuvarande utformning kan uppresa hinder i vissa situationer. Ett viktigt syfte med direktiv 2019/290 är att avvärja konflikter mellan ensamrätterna och andra rättigheter och intressen. Förverkligandet av detta ändamål kräver en noggrann avvägning av de motstående intressena. För att en sådan avvägning skall få det åsyftade praktiska genomslaget måste den komma till uttryck i regler på hög precisionsnivå. Det leder i sin tur till att det tillämpliga regelsystemet blir detaljrikt. Därmed blir det också omfattande. Så är fallet med direktiv 2019/290 och även med den föreslagna lagtexten i promemorian DS 2021:30.

En första kritisk synpunkt på promemorian DS 2021:30 är att om de däri framförda förslagen genomföres de samlade författningstexterna på det berörda rättsområdet blir i hög grad *komplikerade och svåröverskådliga*. Svåröverskådlighet och komplexitet präglar enligt Akademiens mening de gällande författningarna redan i dag, innan det nu föreliggande förslaget inarbetats i det befintliga författningsmaterialet. Redan vid införandet av Infosoc-direktivet uttalade Lagrådet (prop. 2004/05:110, s. 557 f.) att upphovsrättslagen blivit svåröverskådlig och att många regler var i hög grad detaljerade och svårlästa. Lagen (som i sin ursprungliga form när den antogs år 1960 ansågs som ett lysande exempel på klarhet och enkelhet) var enligt Lagrådets mening ett lappverk och behövde en ordentlig *redaktionell översyn*. Det omdömet blir ännu mer berättigat om den i promemorian föreslagna texten inarbetas i lagen. Den kritik som nu framförts innebär inte att den föreliggande lagstiftningsuppgiften kan lösas utan en ingående detaljreglering. Som redan framhållits är detaljrikedom och komplexitet i den rättsliga regleringen i viss mån oundvikliga konsekvenser av de faktiska förhållanden som råder på området. En återgång till den ursprungliga enkelheten är självfallet inte praktiskt möjlig. Vad som bör eftersträvas i redaktionellt hänseende är en tydligare disposition, ett klart sammanförande av sakligt närliggande ämnen och problem samt en ordning som innebär att nödvändiga definitioner presenteras i början av de textpartier till vilka de hänför sig.

När det gäller den ofrånkomliga och i sak viktigaste uppgiften för den föreslagna lagstiftningen, nämligen att skapa en ordning som bygger på en rimlig *avvägning av de legitima intressen som står mot varandra i den nya digitala miljön*, vill Akademien erinra om att förslagen alltifrån beredningsprocessens början inom EU-organen varit föremål för en omfattande, intensiv och ofta starkt kritisk diskussion. Det har framför allt gällt de regler i direktivets art. 17 som återfinnes i departementspromemorians kapitel 6 b (52 i – 52 u §§) och som innehåller särskilda bestämmelser om vissa onlinetjänster för delning av innehåll. Dessa bestämmelser kritiserades tidigt emedan de ansågs innefatta risker för begränsningar av yttrande- och informationsfriheten för dem som använde sig av de tjänster som omfattas av regelverket. Detta var ett av skälen till att Sverige röstade nej till direktivet när det antogs av EU-rådet på våren 2019. Den kritiska diskussionen har fortsatt efter direktivets antagande, och i det nu föreliggande svenska lagstiftningsärendet har flera berörda intressegrupper uttalat sig.

Akademien har varken anledning eller möjlighet att här uttömmande kommentera alla de föreslagna lösningarna men finner sig på grundval av en ingående granskning främst av de konfliktsituationer som berör vetenskaplig publicering och kulturarvsinstitutioner kunna göra den bedömningen att lagförslagen i promemorian i stort ger uttryck åt *en acceptabel balans*. Mot de förändringar som innebär inskränkningar i upphovsrätten och de angränsande rättigheterna – främst de föreslagna 13§, 15a§, 15b§, 16§, 16e§ – står de föreslagna stadganden som syftar till att förstärka upphovsmännens och de utövande konstnärernas rätt till skälig ersättning och till omprövning av avtalad ersättning (29§), deras rätt till information (29 a och 29 b §§) och rätt att häva ett avtal om exklusiv överlåtelse som inte utnyttjas inom skälig tid (29 d och 29 e §§). Akademien finner det värdefullt att förslagen i de festa fall öppnar möjlighet till konfliktlösning genom användning av avtalslicenser av det slag som sedan 1960-talet med framgång nyttjats på den svenska upphovsrättsmarknaden.

Detta yttrande har beretts av Vitterhetsakademiens ledamot professor emeritus Stig Strömholm.

För Kungl. Vitterhetsakademien

Karin Helander, ständig sekreterare